

**ПОЕМАТА *ЖИТИЕ СВЕТАГО АЛЕКСИЯ ЧЕЛОВЕКА БОЖИЯ*
ОТ КОНСТАНТИН ОГНЯНОВИЧ
В БЪЛГАРСКОТО ЛИТЕРАТУРНО
И КНИЖОВНОЕЗИКОВО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ XIX ВЕК**

Найда Иванова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

**THE ROLE OF THE POEM *THE LIFE OF SAINT ALEXIOS THE
MAN OF GOD (ЖИТИЕ СВЕТАГО АЛЕКСИЯ ЧЕЛОВЕКА
БОЖИЯ)* BY KONSTANTIN OGNYANOVICH IN THE
NINETEENTH CENTURY DEVELOPMENT OF BULGARIAN
LITERARY GENRES AND STANDARD LANGUAGE NORM**

Nayda Ivanova
St. Kliment Ohridski University of Sofia

In this paper, the poem *The Life of Saint Alexios the Man of God (Житие светаго Алексия человека божия)* (1833) by Konstantin Ognyanovich (1798 – 1858) is analyzed by adopting the methods of diachronic stylistics and pragmatics. Taking into account the analysis of the linguistic and genre characteristics of the poem, I point out some reasons for its recognition as being the first religious Enlightenment poem in the Bulgarian Revival poetry, which was written due the specificities of the Slavo-Bulgarian type of Bulgarian literary language dating back to the first half of the nineteenth century.

Key words: The Life of Saint Alexios the Man of God (*Житие светаго Алексия человека божия*), K. Ognyanovich, Slavo-Bulgarian language, Revival poetry

Поемата *Житие светаго Алексия человека Божия* (ЖСА) (1830) се отнася към периода на „първите стихотворци“ (до края на 30-те години на XIX в.) редом с произведенията на Дим. Попски, Неофит Рилски, Г. Пешаков, Анастас Кипиловски, Неофит Бозвели, С. Николов, Ив. Богоров, Й. Стоянович, докато стихотворенията, публикувани в *Календара за 1843 г.* (1842) и в двата *Забавника* за 1845 и 1846 г., се разг-

леждат като едни от първите образци на т.нар. даскалска поезия, която се развива в края на 40-те и началото на 50-те години (Пенев 1977: 438, Топалов 1998: 35 – 36). Тъй като поетичното му творчество не е било предмет на специален литературоведски анализ, общите (включително и негативни) оценки за произведенията на първите стихотворци в определена степен се възприемат като отнасящи се и до ЖСА. Също така до момента не съществува изследване нито върху езика на съчиненията на К. Огнянович като цяло, нито конкретно на ЖСА¹.

Самият автор определя езика на своята творба като славянобългарски. Тук няма да бъдат подробно описани чисто формалните езикови особености на поемата, но в анализа на приведените примери ще бъдат взети предвид основните принципи на езиковото устройство и функционирането на славянобългарския език като смесен книжовноезиков тип².

¹ В това отношение относително повече информация се съдържа в специалния раздел от *Историята на новобългарския книжовен език*, посветен на К. Огнянович, Хр. Павлович и К. Фотинов, чийто автор е Ст. Жерев (Жерев 1989: 130 – 135). Общата концепция на колективната монография обаче предполага фокусирането върху етапите на изграждане на говоримата основа на новобългарския книжовен език с оглед на нейните субстанциални и функционално-стилови параметри, т.е. извън по-широкия контекст на закономерностите на функционирането на доминиращия през първата половина на XIX в. смесен славянобългарски книжовноезиков тип. Вследствие на това някои от изводите на автора съдържат определени противоречия. От една страна, утвърждава се, че в ЖСА преобладава говоримият език, т.е., че „...основата на този език не е само черковнославянска, а повече новобългарска, народна, от западнобългарски тип“ (Жерев 1989: 131). Същевременно за езика на творбата се прави и заключението, че „...К. Огнянович се стреми да ограничи народната основа, да го отдалечи от говоримия съвременен нему български език“ (Жерев 1989: 131 – 132).

² В този контекст следва да се изтъкне специфичната функция на черковнославянските елементи в текста. От една страна, въпросната функция е обусловена от употребата на черковнославянския език и в сръбското, и в българското общество не само в кодифициран вид в църковната сфера, но и като компонент при създаването на текстове със светско съдържание в рамките на смесените книжовноезикови типове – славяносръбски и славянобългарски. Сходният му социолингвистичен статус през съответните периоди в развитието на сръбския и на българския книжовен език би могъл да се разглежда като улеснение за К. Огнянович при написването на ЖСА.

Вторият основен компонент, определящ славянобългарския характер на текста на поемата, е българският говорим език, който е представен в хетерогенен вид, т.е. отличава се с наддиалектен характер. Обикновено се изтъква наличието на западнобългарски езикови особености в поемата, доколкото под действието

В по-нататъшното изложение при изследването на творбата се прилагат определени методологически принципи и аналizationsонни процедури от сферата на диахронната лингвостилистика и прагматика. За тази цел се проследява действието на три основни фактора, които обуславят селекцията и употребата на елементи от различен произход и с различна стилова маркираност в поемата: 1) особеностите на стиховата структура; 2) жанровата характеристика и 3) концептуалната специфика на текста.

1. Особенности на стиховата структура

1.1. Изосилабизъм

Както е известно, ЖСА е образец на силабическата поезия, която през XVII – XVIII в. се развива в украинската и руската поезия на барока и класицизма, имайки свои последователи и сред поетите на православните южнославянски народи, включително и сред първите български стихотворци.

К. Огнянович избира десетосричния стих с цезура след четвъртата сричка: 4 + 6³. Най-често стиховете са организирани в двустишия,

на биографичния фактор книжовникът е усвоил в практиката (вероятно и от литературата) елементи на градските говори на Видин и Враца, както и на локалните говори от региона. В случая е съществено, от една страна, да се вземе предвид и наличието на сходства между посочените български говорими реализации и сръбския говорим език, както и съответните структурни и системни съвпадения между западнобългарските говори и черковнославянския език. Характерно за текста е наличието освен на източнобългарски черти (например редуция на гласните), също и на определени общобългарски особености – аналитизъм, начин на образуване на форми за бъдеще време, показателни и относителни местоимения, местоименни наречия и под.

Третият компонент, който също се нуждае от специален анализ, включва употребените сръбски езикови елементи в текста, сред които се обособяват определени шумадийско-войводинско – (западно)български говорими съвпадения, сръбско – черковнославянски книжовни съвпадения, както и специфични сръбизми, които са малко на брой и не биха могли да повлияят върху общото възприемане на езика на текста от страна на реципиента като славянобългарски.

На четвърто място, следва да се изтъкне, че в литературата не е обръщано внимание на хибридните, собствено славянобългарски (и спорадично славяносръбски) форми, които всъщност са ядрото на славянобългарския книжовноезиков тип.

³ Този избор би могъл да бъде резултат от действието на два фактора – от една страна, поради неговото наличие във фолклорната поезия (която по принцип влияе съществено върху формирането на българското стихосложение през Възраждането (Топалов 1998: 42 – 43), а от друга страна – поради вероятността

като в клаузулата се формира или граматическа женска рима, или асо-нанс (Пенев 1977: 431 – 432). Тъй като посочените особености се реализират с пренебрежими отклонения, те в значителна степен определят формалните критерии за селекция на езиковите средства в текста.

Цезурата след четвъртата сричка предполага няколко възможности за първото полустиише: а) употреба на четирирична пълнозначна лексема, която предвидимо има сложна словообразователна структура, т.е. би била от традиционен произход (с различна степен на хибридизация), или се състои от по-малък брой срички, но е употребена с традиционно падежно окончание: *Ще-дро-лю-бивъ| и милостивъ всеком'* 13; *Но Алежій| всичко раздаваше/ Си-ро-ма-хомъ,| коихъ онъ знааше* 605 – 606; б) именна или глаголна синтагма, включваща една, максимум две пълнозначни лексеми, които са компоненти или на синтетична (*И до кро-ве| отечествъ верень* 12), или на аналитична конструкция (*На вси бѣдны* (4 срички)| *тихо пристанище* 22 [срв. евентуалното църковнославянско (цсл.) съответствие: *всимъ бѣднымъ* (3 срички)]; *Съ тепла въра* (4 срички)| *къ немъ припадна* 76 [срв. ев. цсл.: с теплою вѣрою – 6 срички] и под.). В определени случаи спазването на цезурата след четвъртата сричка не само допуска, но и задължително налага употребата на български конструкции като единствена алтернатива за предаването на точно определено съдържание.

Често стиховете се състоят от една или няколко завършени синтактични цялости (изречение, синтагми) във вид на аналитични конструкции, като последните могат да бъдат разделени на две части от цезурата или да се реализират в едното полустиише:

И ги обви| въ порфирна завеса/ И предаде| на своя невѣста [срв. точното прозаично съответствие у Димитрий Ростовски 1764: 99 (*и обвивъ*) *порфирною завѣсою* – 8 срички] 289 – 290; *И взе нещо| ѿ свое богатство* [срв. у Димитрий Ростовски 1764: 99 (*и взднѣчто*) *ѿ своего богатства* – 7 срички] 301; *Со оужасъ се| и плачъ исполниха* 369 и под.

Приведените, както и голям брой аналогични примери потвърждават, че под влияние на стиховата структура се осъществява контро-

К. Огнянович да е познавал поемата *Пѣснь историческая о житіи свѣтаго и праведнаго Алежѣя челоуѣка божѣа* (1798¹, 1808²) от известния сръбски автор на религиознопоучителна популярна поезия Викентие Ракич (1750 – 1818), която е написана в двустиишни десетосрични строфи.

лирана селекция на различни по произход езикови особености, вследствие на което и говоримият, и традиционният регистър се трансформират във функционално отношение чрез употребата на техни елементи в нехарактерни за съответния регистър контексти, предизвикващи промени в съчетаемостта и стиловата им маркираност. В този процес, който (най-общо казано) не отразява континуирани вътрешноезикови тенденции, а следва формални стилово обусловени правила, се задействат и механизмите на хибридизация, които са ключови за изграждането на новата книжовна норма и нейната интелектуализация през първата половина на XIX в.

1.2. Граматическа рима

В ЖСА сравнително ограничено е представена употребата на идентични или сходни традиционни граматични окончания или словообразователни наставки в клаузулата. Същевременно с този тип окончания в посочената позиция се употребяват не само традиционни лексеми, но и лексеми от български говорим произход, вследствие на което се наблюдава структуриране на специфичен тип славянобългаризми. По аналогичен начин в текста последователно се въвеждат и новобългарски граматични морфемии с римообразуваща функция, които на свой ред се съчетават както с лексеми от говорим български произход, така и с традиционни лексеми (образувайки във втория случай друг тип славянобългаризми). Употребените по този начин морфологични елементи на българския език (включително и от западнобългарски произход) започват да функционират като средство за създаване на еуфоничен и/или емфатичен ефект в контексти, нехарактерни за тяхната дотогавашна преобладаваща употреба.

Като пример в това отношение могат да бъдат приведени българските окончания за формите на простите времена, чиято висока фреквенция е обусловена както от наративната структура на поемата, така и от характерния за нея инвертиран словоред, предполагащ употреба на глагола най-често в края на фразата или на стиха. Срв. например:

За то дълго вси го оублажаха / И со сердце и двша любиха 23 – 24; Родители в чертогъ влезна'ха, / Но любезна Сына не найдо'ха 363 – 364; Днесъ възлюбихъ, но до смерти пла'чемъ, / Догде бгдна ѿ жалость не оумремъ 1053 – 1054; И житіе твое да ви'диме, / И самъ кой си да те позна'еме 933 – 934; Царь и Папа не можа да ходатъ, / нито одръ ѿ множества носатъ 1121 – 1122 и под.

Прави впечатление, че използването на разгледаните български глаголни граматични морфемии в клаузулата е в напреднала фаза – отсъстват черковнославянските окончания за 3 л. мн. ч. за аорист и имперфект *-ху*, *-ша*, които са заменени от българското *-ха*; липсват форми за 3 л. ед. ч. сег. вр. на *-т*. Принципно в случаите на разлика между българския и черковнославянския език при образуването на дадена глаголна форма се предпочитат характерни за епохата западнобългарски или общобългарски форми в непроменен или хибриднизиран фонетичен, съответно – словобразователен вид.

2. Структура на текста

Известно е, че една от типологическите особености на смесените книжовноезикови типове от ранния период на тяхното формиране при православните южни славяни е свързана със зависимостта на избора на различни по произход елементи от съдържателно-тематичната и жанровата специфика на всеки отделен текст. Във връзка с това възниква въпросът доколко посочената типологическа особеност се проявява и в ЖСА.

Съпоставката с павликянската фолклорно-поетична версия на легендата (публикувана например в Топалов 1980: 45 – 47), с редакциите на житието в религиозно-поучителната дамаскинска книжнина (вж. подробно у Атанасов 1986, Савова 2014), както и със съвременната му поетична продукция показва, че по своята сюжетно-композиционна структурираност ЖСА на К. Огнянович няма аналог в българската възрожденска литература не само от предходния, но и от разглеждания период. Особено внимание заслужава жанровият синкретизъм на творбата, в която са включени различни жанрови микроформи (молитва, евангелски цитат, цитат от епистоларен текст и под.). Също така в поемата се съдържат разнообразни видове диалогични и монологични структури, наподобяващи прозаичен диалог, или реплики от драматургичен текст, чрез които се постига усложняване на системата от гледни точки при предаването на съдържателната информация и смисъла на текста, както и при характеризирането на герои с различен социален статус и роля в развитието на сюжета. Именно изобразените типове комуникативни ситуации, представени чрез репликите на персонажите (в пряка и непряка реч), отразяват отделни специфични за епохата лингвопрагматични конвенции, свързани с просвещенския тип съотношение между социалната и езиковата стратификация.

Така например чрез образа на *Евфимиян* се изобразява комуникация на родител с учителя на детето му 107 – 120; на господар с неговите слуги 576 – 592 и под. Чрез образа на *Алексий* в стилизиран вид е представено общуването на син с баща 205 – 246; младоженец с невеста 291 – 296; на странник (просяк) с благодетел 553 – 566; установяват се и примери на разговор на *слуга* с неговия господар 870 – 896, както и на *слугиня* с нейната господарка 855 – 860. Чрез образа на *царя и папата* се характеризира общуването на най-висшите представители на държавната и църковната власт с техните поданици и подчинени 1123 – 1126 и под.

По-конкретно от перспективата на речевите изяви на някои персонажи се установяват примери за диференциран начин на говорене – т.е. авторът прибъгва до активиране на езикови елементи от различни регистри според темата и съдържанието не само чрез посредничеството на наратора, но и чрез речта на героите. Във връзка с това би било необходимо да се проследи доколко езиковото характеризиране на отделни персонажи зависи и от съдържателно-тематичните особености на техните реплики, което в същността си би представляло своеобразна вторична, по-усложнена реализация на споменатата по-горе типологическа черта на смесените книжовноезикови типове.

Като пример в това отношение тук ще бъдат разгледани две реплики на *Евфимиян*, в които героят а) оплаква *Алексий* 971 – 976 и б) заповядва на слугите да се погрижат за просяка, дошъл в неговия дом, без да знае, че това е синът му 575 – 592.

В тази връзка се налага уточнението, че лингвистичният анализ на речта на героите, включително и на *Евфимиян*, не би могъл да се сведе до дескриптивно представяне на съответните особености по езикови нива. Вместо това механизмите на превключване на двата основни регистъра (черковнославянски и български говорим) трябва да се проследят в рамките на репликите, схващани като относително самостоятелни смислови цялости. На това ниво на анализ на текста се установява, че тематично мотивираното превключване от един на друг езиков регистър се реализира по различен начин при структурирането на глаголният и на именния комплекс в съответната реплика.

а) *Евфимиян* оплаква *Алексий*

В смислово-композиционната структура на поемата особена роля играят седем монологични реплики, наподобяващи „плач“/„оплакване“ на изчезнал или починал човек. В тази жанрова микроформа авторът

включва елементи на средновековните плачове, техните барокови интерпретации, както и на фолклорните оплаквания.

И двамаше: „Оувы мнѣ ѿ чадо, / Сладчайшаа въ старости надеждо! / Защо си ни толко мъченіе / Ты причинилъ, съ толко стенаніе; / Горе днесъ мнѣ и окаанномъ, / И оутѣхи во вѣкъ лишенномъ! / Защо чадо толко ѿскорбилъ си / Родителши, и преѿгорчилъ си; / Толко годинъ чадо виделси ме, / Вседомовно какъ черно носиме / Зарадъ тебе, ѿ превозлюбленне / Алеѣіе, Сыне вожделѣнне! / Що понапредъ сега азъ да стрѣвамъ, / Да л' смръть бѣднѣй да ти ѿплакѣвамъ. / Или да се оувы! възрадѣвамъ, / Що те бѣднѣй азъ днесъ намерѣвамъ!“ 961 – 976.

В рамките на именния комплекс в плача на Евфимиян се наблюдава наличието на определен набор от междуметия и други прагмеми, както и обръщения, състоящи се от отделни лексеми или цели синтагми от книжен произход, които изпълняват ролята на формални маркери за изобразяване на страданието като едно екстазно състояние – срв. *оувы (мнѣ), ѿ; (ѿ) чадо, Сладчайшаа въ старости надеждо!, ѿ превозлюбленне /, Алеѣіе, Сыне вожделѣнне!, Горе днесъ мнѣ и окаанномъ* и под. С аналогична цел се въвеждат названията *мъченіе, стенаніе*, а също така се наблюдава и хиперболизирано представяне на всеобхватността на въпросното състояние: *вседомовно*. В дадения контекст посочените, а и някои други традиционни по произход и конвенционализирани по употреба особености имат съответствия в езиковия регистър на руската и сръбската литература на сантиментализма (без да се изключват спорадични барокови реминисценции).

От друга страна, в оплаквателната реплика на Евфимиян е изразена и една нова гледна точка на близките на Алексей, основана на пълното неразбиране в чисто човешки план на неговия християнски героизъм (прояваващ се в отричането от семейството).

На тази основа се детайлизира психологическото състояние на Евфимиян, който е изправен пред въпроса как да се реагира в житейска ситуация, чиито причини не могат да бъдат установени. Героят е представен като обзет от контрастни емоционални състояния на страдание и радост (изразени чрез говоримите български антонимни форми *ѿплакѣвамъ – възрадѣвамъ*): *Що понапредъ сега азъ да стрѣвамъ, / Да л' смръть бѣднѣй да ти ѿплакѣвамъ. / Или да се оувы! възрадѣвамъ, / Що те бѣднѣй азъ днесъ намерѣвамъ!“ 973 – 976.* Именно чрез поставянето на въпросите *защо?* и *какво да се направи?* в репликата се въвеждат просвещенски семантични компоненти,

свързани с новото разбиране за човека като личност, осъзнала потребността от осмислянето на причинно-следствените връзки в човешкото поведение. При вербализирането на въпросните компоненти се наблюдава последователната употреба на говорими български особености в рамките на глаголният езиков комплекс (*си... причинилъ, виделси, носиме, да стръвамъ, да ... оплаквамъ, да се ... възрадъвамъ, намервамъ*).

б) Евфимиян се договаря и издава нареждания на слугите

После рече и на слуги въ домъ: / „Кой ще ѿ васъ да послъжи томъ; / Се живъ гдѣ Бгъ мой избавитель, / Той нека е истинный свидѣтель. / Кой послъжи и томъ оугоди, / Той ѿ данковъ ще се ѿсвободи / Во все време живота своего, / Ющ' при това ѿ домъ моего / Наслѣдїе азъ ща да мѣ сторимъ, / И съ доволство домъ неговъ исполнимъ. / Сотворите при Палата моѧ, / Скоро Една израдна келїа, / Да оу време кога азъ излазамъ / Из' палата, или кога влазамъ, / Всекога го за оутѣха имамъ. / И за іастїе азъ пакъ изволвамъ / Гдѣ трапеза да мѣ се подава, / И никой мѣ да не досаждава,“ 575 – 592.

И в тази реплика се обособяват две семантични ядра (в първата част е представено договарянето с онзи слуга, който приеме да се грижи за Алексей, а втората съдържа нарежданията на Евфимиян как странникът да бъде устроен в дома му).

Глаголният комплекс в цялата реплика е съставен от български говорими лексеми (някои от тях се явяват във фонетично хибриднизиран вид – например *сотворите, исполнимъ*). Въпросните лексеми са употребени във форми за бъдеще време в конструкциите за изразяване на обещание в ситуацията на договаряне (*Кой послъжи и томъ оугоди, / Той ѿ данковъ ще се ѿсвободи ... Наслѣдїе азъ ща да мѣ сторимъ / И съ доволство домъ неговъ исполнимъ*); също така се явяват форми за императив (*Сотворите при Палата моѧ, / Скоро една израдна келїа*), и техни парафрази (*И за іастїе азъ пакъ изволвамъ / Гдѣ трапеза да мѣ се подава*), подчертаващи статуса на говорещото лице; очакваният резултат от изпълнението на заповедите на Евфимиян се представя чрез няколко форми на глаголи от несвършен вид сег. вр. (*Да оу време кога азъ излазамъ / Из' палата, или кога влазамъ, / Всекога го за оутѣха имамъ*.)

В именния комплекс обаче се обособяват две групи елементи – черковнославянски и говорими български.

Черковнославянското влияние се явява в една въвеждаща перформативна формула за изразяване на обещание с ключова дума *Бог*, на която днес съответства изразът *Бог ми е свидетел – Се живъ гѣдъ Бгъ мой избавитель, / Той нека є истинный свидѣтель* 577 – 578. Най-общо традиционна именна лексика, както и цели конвенционализирани синтетични структури се употребяват при означаване на понятия и при формулиране на правила на поведение, отнасящи се до деловите аспекти на договорката между Евфимиян и слугата, т.е. до специфичен вид социална практика, различаващ се от рутинните житейски дейности: срв. назоваването на действия като освобождаване от данъци: *Той ѿ данковъ ще се ѡсвободи*⁴; посочване на доживотния срок на валидността на договорката: *Во все време живота своегѡ*; метонимичното представяне на дарителя: *ѿ домъ моегѡ*; означаването на акта на определяне на наследство: *сторити наследие*, ангажимента на дарителя след договарянето: *И съ доволство домъ неговъ [ще да] исполнимъ*. Като цяло в първата част на репликата се постига своеобразна имитация на правен дискурс, което обяснява по-изразеното присъствие на черковнославянски фонетични, лексикални и морфосинтактични специфики в именните компоненти.

Доколкото във втората част на репликата интенцията е свързана с даването на точни и ясни разпореждания, в именния комплекс доминират говорими по произход лексеми, сред които и адаптирани заемки – *палата, келіа, іастіе, трапеза*.

Следователно в разгледаните две реплики на Евфимиян е отражена напредналата фаза на приспособяване на глаголните форми от български говорим произход към книжовна употреба – малка част от тях имат черковнославянски съответствия, ограничен брой съдържат елементи на черковнославянски фонетизъм, а най-рядко се явяват особености, които могат да се тълкуват и като сръбски. От една страна, на стилистично ниво въпросните форми се употребяват според реторичните правила за структуриране на текст, характерни за периода на Просвещението. От друга страна, доколкото чрез граматичните особености на елементите от глаголния комплекс се изразяват реализираните в изказите предикативни отношения, те са непосредствено

⁴ В предходните варианти на легендата – например у Димитрий Ростовски, както и в московските издания на житията на светците, Евфимиян освобождава роба (слугата) – т.е. прави го свободен, докато у К. Огнянович го освобождава от данък, давания. Именно този съдържателен детайл променя значението на останалите параметри на договорката, както и на езиковите елементи, които ги изразяват.

свързани с определянето на посоката на нормализационните процеси в сферата на синтаксиса на новобългарския език.

На свой ред в именния комплекс се обособяват две подгрупи езикови елементи от различен произход – новобългарски говорими (някои от които съвпадат с черковнославянските им съответствия или са хибридизирани на фонетично ниво) и черковнославянски. Последните най-често са названия на абстрактни понятия, чийто книжен характер се проявява във фонетичните и словообразователните им особености, докато в синтактичната им употреба се установява двойственост, доколкото се явяват както в аналитични, така и в конвенционализирани синтетични конструкции. Така черковнославянските именни компоненти претърпяват съществена трансформация вследствие на използването им като езиков източник за изразяване на определени аспекти на новия просвещенски светоглед – срв. например иновационната за въпросния регистър функция да служи за изобразяване на емоции според конвенциите на сантиментализма в първата разгледана реплика на Евфимиян или за представянето на неконвенционализирани социални отношения във втората реплика. От друга страна, елементите на говоримия именен комплекс се комбинират с елементите на говоримия глаголен комплекс в контексти, отразяващи новата рационалистична идеология и начин на живот (като основен маркер за обособяване на подобни семантични цялости обикновено служат въпросителните и относителните думи от типа „защо“, „защото“, „какво“), а също така се използват при изобразяване на конкретни събития или действия.

Заклучение

Изложените тук най-общи наблюдения върху особеностите на ЖСА дават основание да се приеме, че първата известна творба на К. Огнянович е образец на жанра на религиозната просвещенска поема в българската литература. Авторът проявява забележителна за времето си филологическа култура (познания по граматика, реторика и философия), а също и несъмнени творчески способности, ерудирано използва потенциала на славянобългарския език за изразяването в поетична форма на общофилософските, моралните и социалните идеи на Просвещението в началната фаза на тяхното разпространение в българското общество.

В този смисъл се налага необходимостта от преосмисляне на преобладаващите научни представи за мястото на поемата в развитието на стила на възрожденската художествена литература на форми-

рация се новобългарски книжовен език. Би трябвало да се преодолее и утвърдилата се нагласа ЖСА да се изключва от изследванията върху възникването и развитието на жанра на поемата през Възраждането (срв. например Диамандиева 1979), както и да се пристъпи към цялостно проучване на езика на съчиненията на К. Огнянович, за да се определи адекватно ролята им в процесите на книжовноезиковата нормализация през първата половина на XIX в.

ЛИТЕРАТУРА

Атанасов 1986: Атанасов, П. Житие на Алексей человек божи. [Atanasov, P. Zhitie na Aleksey chelovek bozhi.] // П. Атанасов. *Българо-руски литературни връзки през XVII – XVIII в.* София: Наука и изкуство, 1986, 56 – 67.

Диамандиева 1979: Диамандиева, К. Националното своеобразие на поемата през Възраждането. [Diamandieva, K. Natsionalnoto svoeobrazie na roemata prez Vazrazhdaneto.] // *За литературните жанрове през Българското възраждане.* Отговорни редактори: акад. Петър Динеков и ст.н.с. Цвета Унджиева. София: Издателство на Българската академия на науките, 1979, 81 – 94.

Ростовский 1764: Ростовский, Д. *Книга житій стѣхъ. На три мѣсѣца, еже естъ: Мартъ, Априлій и Майй.* [Rostovskiy, D. Kniga zhitii svyatyh". Na tri myesyatsa, yezhe yest': Mart", Apriliy i Maiy.] Киево-Печерская Лавра, дѣзд (1764).

Жерев 1989: Жерев, Ст. Константин Огнянович, Христати Павлович, Константин Фотинов. [Zherev, St. Konstantin Ognyanovich, Hristaki Pavlovich, Konstantin Fotinov.] // Ел. Георгиева, Ст. Жерев, В. Станков (отговорни редактори). *История на новобългарския книжовен език.* София: Издателство на Българската академия на науките, 1989, 130 – 132.

Пенев 1977: Пенев, Б. *История на новата българска литература. Лекции в четири тома. Том втори. Българската литература през първата половина на XIX век.* [Penev, B. Istoriya na novata balgarska literatura. Lektsii v chetiri toma. Tom vtori. Balgarskata literatura prez parvata polovina na XIX vek.] Под редакцията на акад. Пантелей Зарев и Иван Сарандев. София: Български писател, 1977, 427 – 438, 680 – 709.

Савова 2014: Савова, В. Житието на св. Алексий човек божи като пример за трансформация в християнски контекст. [Savova, V. Zhitieto na sv. Aleksiy chovek bozhi kato primer za transformatsiya v

hristiyanski kontekst.] // *Годишник на Асоциация „Онгъл“*, т. XIII, София, 2014, 15 – 74.

Топалов (ред.) 1980: *Българска възрожденска поезия* (подбор и редакция: Кирил Топалов). [Topalov, K. *Balgarska vazrozhdenska poezija.*] София: Български писател, 1980.

Топалов 1998: Топалов, К. *Първите стихотворци в пътя на възрожденската поезия.* [Topalov, K. *Parvite stihotvortsii v patya na vazrozhdenskata poezija.*] // К. Топалов. *Възрожденци. I част.* София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1998: 29 – 45.